

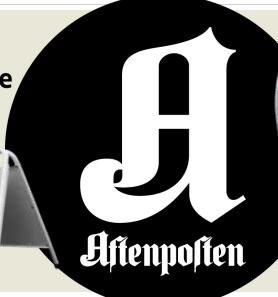
FORSKJELLSBEHANDLING I TRYGDESYSTEMET

Ola Storeng: Svakere norsk krone er gode nyheter

MENINGER • DEL 2 • SIDE 3

Fikk betalt for å komme til visning
NYHETER
DEL 1 • SIDE 17

«ET SJOKK»
OSLOS NEI TIL OL
VAR EN VEKKER
FOR IOCTOPPENE
SPORT • DEL 1 • SIDE 20-21

Tirsdag 9. desember 2014

Uke 50 Nr. 335 • 154. årgang Løssalg kr 30 (Levert hjem fra kr 12. Bestill på ap.no/abo) ○○○

Trygdespriket

Med liberal dommer:

40 prosent

får medhold

Med streng dommer:

10 prosent

får medhold

Aftenpostens analyse av 26.000 uføredømmer i Trygderetten viser at like saker får ulikt utfall. Hvilken dommer som får saken, kan avgjøre hvem som vinner frem.

NYHETER • DEL 1 • SIDE 4-6

7 039781 201651

FOTO: JAN T. ESPEDAL

Norge har sendt ut rekordmange asylbarn i år

Opposisjonen krever flere svar fra justisminister Anders Anundsen (Frp).

NYHETER • DEL 1 • SIDE 8-9

Nå kommer mobilfyrene

Bitte små radiofyrtårn vil snart snakke med mobiltelefonen din.

INNSIKT • DEL 2 • SIDE 14-15

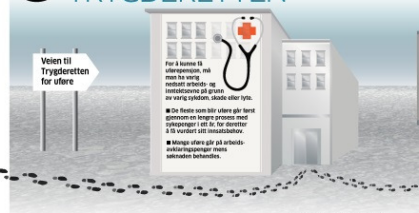
Aftenpostens kunstliste får kraftig kritikk

Det er useriøst å fraråde noen å kjøpe kunst, sier kunstner Tanja Eli Sæter.

KULTUR • DEL 2 • SIDE 4-5

Øystein Kløvstad Langberg og Fredrik Hager-Thoresen, Aftenposten

NYHETER TRYGDERETTEN

Aftenposten har analysert over 26.000 uføredømmer fra 1998 til 2013.

Like saker får ulikt utfall i Norges viktigste tryggedomstol

ØYSTEIN KLØVSTAD LANGBERG
FREDRIK HAGER-THORESEN

Etter å ha fått avslag på saken sin i Nav-systemet, går tredvevis av nordmenn hvert år til Trygderetten. Hviten dommer saken herover, har vesentlig betydning for hvem som vinner frem, viser Aftenpostens undersøkelse.

Der det er uttrykk for en angripen er riktig og rettferdig, sier Anne-Cry Rønning-Aaby, advokat i Fagforbundet. Mellom 1998 og 2013 behandlet Trygderetten over 26.000 saker om uføretid. Resultatene av disse sakene har vært rettsadministrativt i perioden. I gjennomsnitt på siden er tryggedømmene med minst hundre saker tatt med. Den viser at domstolen som ligger den liberale enden av skalan har gitt innslagskraft i medholdt rundt 40 prosent av sakene, mens den strengere gruppen har gitt medholdt med mot 20 prosent av dem.

Spredningen mellom domstolene er mye større enn det som kan forklares med nye tilfeller. Det viser at der mange om hver annen får 10 trygd, blir ikke alle trygd. Det er det som er forskjellen mellom domstolene. Det er det som er forskjellen mellom domstolene. Det er det som er forskjellen mellom domstolene.

Forskere med lignende funn
Sammen med Audun Kottal ved Statistisk sentralbyrå har Hager-Thoresen på sosiale og økonomiske konsekvenser av uføretid.

Spredningen mellom domstolene er mye større enn det som kan forklares med nye tilfeller.

Magnus Mogstad, professor ved University of Chicago

Som et belegg i dette arbeidet analyserer de tryggedømmene strengere, men for en tidligere indgangstid enn den Aftenposten har sett på. De dokumenterer et trygd på rundt 25 prosentpoeng. I den strengere enden av skalan har gitt innslagskraft i medholdt rundt 40 prosent av sakene, mens den strengere gruppen har gitt medholdt med mot 20 prosent av dem.

Er forskjellen en utfordring for retts sikkerhet?
Ja, det er vanskelig å se for seg at standarden vil akseptere at det ikke skal bli veldig forskjellig utfall avhengig av hvilken domstol du går til. Det er det som er forskjellen mellom domstolene. Det er det som er forskjellen mellom domstolene.

Der det er uttrykk for en angripen er riktig og rettferdig, sier Anne-Cry Rønning-Aaby, advokat i Fagforbundet. Mellom 1998 og 2013 behandlet Trygderetten over 26.000 saker om uføretid. Resultatene av disse sakene har vært rettsadministrativt i perioden.

Sammen med Audun Kottal ved Statistisk sentralbyrå har Hager-Thoresen på sosiale og økonomiske konsekvenser av uføretid.

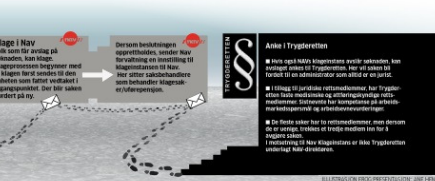
24,6 %

av de over 26.000 domstolene i perioden Aftenposten har tatt for seg endte med medholdt til innslagskraft.

Kvinner strengere enn menn
Kvinnelige domstolene har gitt medholdt i 22,9 prosent av sakene de har behandlet, mens de mannlige domstolene har gitt medholdt i 24,92 prosent av sakene.

Fortsettelse på neste side.

Trygderettens leder er ikke overrasket

Trygderettens leder er ikke overrasket over resultatene av undersøkelsen. Han sier at det er en naturlig del av jobben å se på hvordan domstolene fungerer, og at resultatene er i samsvar med forventningene.

Med samme metode som Mogstad og Kottal, har Aftenposten foretatt analyse som tar høyde for dette. De viser domstolene, som ikke medholdt som om alle hadde den samme innslagskraften. Det er det som er forskjellen mellom domstolene. Det er det som er forskjellen mellom domstolene.

delig å vite at man fikk en streng domstol, og at utfallet kunne vært et helt annet om man hadde vært tidligere i koddrekningsprosessen. Det er det som er forskjellen mellom domstolene. Det er det som er forskjellen mellom domstolene.

I tillegg mange av disse sakene er det ikke medholdt i veiviseren. Det er det som er forskjellen mellom domstolene. Det er det som er forskjellen mellom domstolene.

Jurister peker på legenes makt

I tillegg til personlig skilsmisse hos de som leder sakene, kan også ulike oppfatninger blant medlemmene være med på å forklare hvorfor noen administratører ender opp med å gi flere medholdt enn andre. Aftenposten har analysert disse sakene, og har funnet at det er en forskjell mellom domstolene. Det er det som er forskjellen mellom domstolene.

saker. Men noen sier at de ikke hadde overlevd legene tid, der andre at de som administratører hadde utført makt og kunne ikke sakene i noen grad. Det er det som er forskjellen mellom domstolene. Det er det som er forskjellen mellom domstolene.

Redaksjonsadresse:

Aftenposten,
Akersgata 55,
Postboks 1, 0051 Oslo

Kontaktinfo journalister:

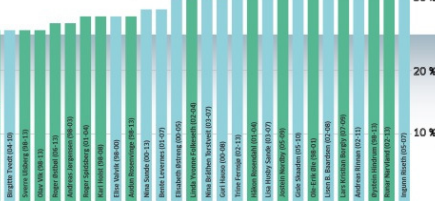
Øystein Kløvstad Langberg, mobil 980 48 825, oystein.langberg@aftenposten.no
Fredrik Hager-Thoresen, mobil 951 99 877, fredrik.hager-thoresen@aftenposten.no

Øystein K. Langberg

Øystein Kløvstad Langberg

Fredrik Hager-Thoresen

Fredrik Hager-Thoresen

Innledning	4
Hva er nytt?.....	4
Liste over publisering:.....	5
Ideen	6
Organiseringen av arbeidet.....	7
Innledende arbeid.....	7
Opprydning	9
.....	10
Formelle analyser.....	10
Viktige spørsmål før publisering – etikk og presentasjon.....	14
Konklusjonen.....	18
Vedlegg:	19

Innledning

- I hvilken grad behandles borgerne likt og rettferdig i trygdesystemet?
- Hvor mye har skjønnet til personen som behandler saken din å si for utfallet?

Dette er to helt sentrale spørsmål i det norske samfunnet som Aftenposten klarer å besvare gjennom et omfattende dataarbeid.

I artikkelserien har vi analysert 26.000 uføredømmer fra Trygderetten, som er en ankeinstans for folk som har fått avslag i Nav-systemet.

Analysen viser at hvilken dommer du tilfeldigvis får tildelt, har stor betydning for om du innvilges uføretrygd eller ikke. Mens de strengeste dommerne bare gir medhold til den som klager i 10 prosent av tilfellene, gir de mest liberale medhold i over 40 prosent av sakene de behandler.

Det betyr at mange av dem som har fått avslag på uføresøknaden i Trygderetten, kunne fått medhold om de hadde vært så heldige å komme til en annen dommer.

Gjennom intervjuer med trygdedommere kommer det frem at de tror personlig verdisyn er med på å avgjøre hvordan de dømmer i vanskelige uføresaker.

Saken har vekket sterke reaksjoner både hos politikere, fagpersoner og blant personer i trygdesystemet.

Hva er nytt?

For første gang er det blitt tydelig tallfestet at det er systematiske og store forskjeller i skjønnsutøvelse i trygdesystemet og hvor store disse forskjellene er.

Metodikken i saken ligger tett opptil en forskningsstandard. Regresjoner og ulike beregninger av statistisk signifikans er blitt brukt i arbeidet. Samtidig har vi foretatt grundige sjekker av at de store sprikene mellom strenge og liberale dommere står seg når vi gjør endringer i metode og saksutvalg.

Med så store mengder data, kan små feil lett gjøre at det i etterkant blir en diskusjon om metode og ikke sak. Dette har Aftenposten unngått ved å ha tett kontakt med forskere fra ulike miljøer gjennom hele prosessen og bruke dem som djevelens advokater. De har fått komme med kritiske innspill til saken og fremgangsmåten. Et så tett samarbeid med forskningsmiljøer har til nå vært uvanlig i arbeidet med journalistiske graveprosjekter, men er noe som vil presse seg frem med lesere som i større og større grad ser journalistene i kortene og kritisk ettergår metodikk og kildebruk.

I arbeidet med saken er det blitt brukt dataverktøy som Excel, MySQL og statistikkverktøyet R. En del av disse verktøyene er kjente for mange journalister, andre er så vidt blitt tatt i bruk i journalistikken i Norge.

Liste over publisering:

9.12.2014	Like saker får ulikt utfall i Norges viktigste trygdedomstol	Papir og nett	http://www.aftenposten.no/okonomi/Stort-sprik-mellom-streng-og-liberale-dommere-i-Trygderetten-7817734.html
9.12.2014	Dommere tror egne holdninger spiller en viktig rolle i uføresaker	Papir og nett	http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Dommere-tror-egne-holdninger-spiller-en-viktig-rolle-i-uforeavgjorelser-7817748.html
9.12.2014	Slik gjorde Aftenposten beregningene i saken om Trygderetten	Nett	http://www.aftenposten.no/okonomi/Slik-gjorde-Aftenposten-beregningene-i-saken-om-Trygderetten-7817524.html
10.12.2014	Krever at Trygderetten gjennomgår rutinene	Papir og nett	http://www.aftenposten.no/okonomi/Krever-at-Trygderetten-gjennomgar-rutinene-7818968.html
12.12.2014	Jusprofessor: Borgerne skal ikke utsettes for denne typen ulikhet	Papir og nett	http://www.aftenposten.no/okonomi/Jusprofessor---Borgerne-skal-ikke-utsettes-for-denne-typen-ulikhet-7822927.html
13.12.2014	Leder i Aftenposten: Arrogant fra Trygderettens leder	Papir og nett	http://www.aftenposten.no/meninger/leder/Aftenposten-mener-Arrogant-fra-Trygderettens-leder-7824940.html
18.12.2014	Trygderettens leder: Aftenposten har ikke villet innse hva uavhengige domstoler innebærer	Papir og nett	http://www.aftenposten.no/meninger/debat/Leder-for-Trygderetten-svarer-Aftenposten-har-ikke-helt-villet-innse-hva-uavhengige-domstoler-innebarer-7831508.html

Ideen

Når vi har jobbet med uførespørsmål og trygdesystemet har vi som journalister ofte lurt på hvor store individuelle friheter de som avgjør sakene, kan ta. Ut i fra de utallige enkelthistoriene om behandlingen av syke og uføre som dukker opp i avisene, kan det virke som at hvilken saksbehandler eller dommer du får, kan ha svært stor betydning – til tross for at alle jobber etter samme regelverk.

Å få et oversiktlig bilde av dette har alltid syntes svært vanskelig. Svarene vi har fått på spørsmål om hvor mye skjønn og tilfeldigheter det er i systemet har ofte vært diffuse og av den avledende typen («Det er svært strenge kriterier for å kunne få uføretrygd i Norge»).

Våren 2014 jobbet vi med en sak om uføretrygd og arvelighet mellom generasjoner i forbindelse med forskningsartikkelen «Family Welfare Cultures» av Magne Mogstad, Andreas Kostøl og Gordon Dahl¹.

Dersom man leser slike artikler nøye, kan man ofte finne mye godt stoff utenfor det som er hovedkonklusjonen eller hovedformålet med forskningen. Aftenposten-serien fra Trygderetten er et godt eksempel på det.

For å finne ut i hvilken grad foreldres trygdebruk smitter over på barna, hadde forskerne brukt en statistisk metode som heter instrumentvariabel. I noen avsnitt i innledningen av artikkelen kommer det frem at «instrumentet» i denne sammenhengen er individuelle forskjeller mellom dommerne i Trygderetten – altså at dommere som dømmer i akkurat samme type saker, gir en varierende andel medhold.

Saken om trygdesmitte ble skrevet som vanlig, men i tiden etterpå holdt vi kontakt med Mogstad og Kostøl for å høre om det var mulig også få til en artikkel om dommerforskjellene. Vi syntes dette hørtes svært interessant ut.

I forskningsartikkelen kommer det frem noen detaljer om dommerspredningen, men det ville ikke vært nok til å lage en god oppsalgssak. Dessuten hadde forskerne kun sett på perioden frem til 2005 – noe som kunne fremstå som lite aktuelt for en dagsavis.

Etter en mailutveksling gjennom sommeren ble det klart at forskerne uansett ikke kunne utlevere datasettet til oss av forskningsetiske hensyn, men vi hadde fått en forståelse av at forskjellene var såpass store at det kunne være interessant å grave seg grundigere ned i dette på egenhånd.

Fordi vi hadde tro på at vi kunne finne interessante data og fordi vi faktisk hadde funnet en metode for å måle likhet for loven og rettssikkerhet i trygdesystemet, bestemte vi oss for å se om det var mulig å kartlegge dette selv.

¹ Artikkelen er blitt publisert i Journal of Quarterly Economics (2014) og finnes her: https://sites.google.com/site/magnemogstad/fwc_SSB_DPv.pdf?attredirects=0&d=1

Organiseringen av arbeidet

Innledende arbeid

Arbeidet startet høsten 2014, og den grunnleggende researchen ble gjort av Øystein Kløvstad Langberg. I denne oppstartsperioden ble det jobbet sporadisk innimellom andre saker.

Først og fremst handlet det da om å finne ut om dette var en sak som ville kunne la seg gjennomføre, og hvilke kriterier som måtte være på plass for å kunne trekke tydelige konklusjoner om individuelle forskjeller mellom dommere.

Gjennom mailutveksling med forskerne Mogstad og Kostøl, lesing av bøker om forskningsmetodikk² og diskusjoner med andre fagpersoner, kolleger og Trygderetten, ble bildet klarere:

1. Vi ville trenge en database med et stort antall utføreavgjørelser. Har hver dommer behandlet mange nok saker, er sannsynligheten mindre for at eventuelle forskjeller mellom dommerne skyldes tilfeldigheter i saksutvalget og større for at den skyldes dommerens særegne skjønn.
2. I hver sak ville vi ha behov for å vite hva utfallet ble (innvilgelse av uføretrygd eller avslag), hvilke dommere som var med på avgjørelsen og i hvilket år saken ble avgjort.
3. Det grunnleggende prinsippet for hele saken er at dommerne får saker tildelt tilfeldig. Dersom noen dommere fikk de enkle sakene og noen de vanskelige, er det ikke individuelle forskjeller i dommernes skjønn, men derimot sakenes innhold, som avgjør hvor mange medhold hver dommer gir. At dommerne faktisk hadde fått et tilfeldig utvalg saker, brukte vi mye tid på å forsikre oss om i det senere arbeidet.
4. I Trygderetten finnes det tre typer dommere: jurister, attføringskyndige og medisinsk kyndige, og det er alltid med minst to dommere på én sak. Rettsformannen (administratoren) er alltid en jurist, og det er disse dommerne som får tildelt saker tilfeldig. De andre dommerne velges ut basert på sakens innhold, for eksempel om det er medisinske eller attføringsmessige spørsmål. Derfor var det rettsformennene som måtte være hovedfokus i saken³.

Trygderettens leder ble kontaktet 11. august 2014 med spørsmål om hvilke muligheter som fantes for å utlevere systematiserte domsavsigelser. I dette tilfellet var vi heldige, for Trygderetten hadde en Excel-database med 26.488 uføredommer avgitt i tidsperioden 1998–2013.

Dommene var sortert på ankenummer og inneholdt også blant annet informasjon om datoen for avgjørelsen, en kode for hvem som var rettsformann, koder for meddommere og koden for resultatet.

² Introduction to Econometrics (Stock and Watson, 2010), Mostly Harmless Econometrics (Angrist and Pischke, 2009)

³ Når en administrator har fått tildelt en sak, avgjør sakens innhold hvem som blir meddommer (f.eks. om det er behov for en lege). Dermed vil legene, de attføringskyndige og juristene ikke behandle akkurat de samme type sakene og kan heller ikke sammenlignes direkte. Praksisen for hvilke meddommere som fordeles til saker har variert over tid, viste samtaler med Trygderettens ledelse og tidligere dommere.

Databasen inneholdt imidlertid ikke informasjon om de faktiske navnene på dommerne, kjønn eller stillingstittel.

	A	B	C	D	E	G	H	I
1	ANKENUMMER	PÅKJENTDATO	RETTSF	MEDDO	MEDDE	KRAVBESKRIVELSE	KRAVLOV	RESULTATKODE
2	1302208	20131220	JRA	HB1		Uførepensjon ved yrkesskade	§ 12-18	DOG
3	1302210	20131220	BBO	LID	HB	Hensiktsmessig behandling og attføring	§ 12-5	HOG
4	1301848	20131220	OEH	GJ	LID	Hensiktsmessig behandling og attføring	§ 12-5	HOG
5	1302511	20131220	CMH	OV		Hensiktsmessig behandling og attføring	§ 12-5	STD
6	1301611	20131220	MH	HB1	LID1	Hensiktsmessig behandling og attføring	§ 12-5	STD
7	1301715	20131220	AMM	MH		Uførepensjon ved yrkesskade	§ 12-18	STD
8	1102375	20131220	VHH	HB1		Uførepensjon ved yrkesskade	§ 12-18	STD
9	1302086	20131220	AMM	HB1	LID1	Hensiktsmessig behandling og attføring	§ 12-5	STD
10	1302147	20131220	BBO	LID	HAA	Hensiktsmessig behandling og attføring	§ 12-5	STD
11	1301456	20131220	FG	ABW		Hjemmearbeidende ektefelle, uføregrad	§ 12-8	HOG
12	1302822	20131220	SU			Hensiktsmessig behandling og attføring	§ 12-5	HUO

I datasettet var det syv forskjellige koder for utfallet av en sak, så for å kunne regne ut hvor mange medhold en dommer har gitt, var vi nødt til å bestemme hvilke koder som skulle telle som seier til Nav (tap) og hvilke som skulle telle som seier til den som har klaget inn saken (medhold). Vi ønsket altså å gå fra syv koder til to.

Etter å ha snakket med Trygderetten, forskere og advokater som jobber på feltet, bestemte vi oss for å følge samme klassifisering som Trygderetten gjør i sine årsrapporter.

Avgjørelse	Antall dommer	Beskrivelse
HOG = Hel omgjøring	3497	Den ankende part vinner frem – Navs avgjørelse gjøres om
DOG = Delvis omgjøring	781	Den ankende part vinner frem – Navs avgjørelse gjøres delvis om
OPH = Opphevelse	2211	Saken er mangelfullt belyst fra Navs side og sendes tilbake. Regnes ofte som seier for den som har anket.
STD = Stadfestelse	19388	Nav vinner. Vedtaket stadfestes.
AVV = Avvisning	89	Nav vinner. Saken avvises før den kommer opp.
HMO = Heving med omgjøring	175	Nav trekker sitt vedtak under behandlingen. Det treffes ikke noe vedtak i Trygderetten.
HUO = Heving uten omgjøring	289	Saken bortfaller, ofte fordi den ankende part trekker saken.

Dommere som gir «hel omgjøring» og «delvis omgjøring» av det innklagede vedtaket, behandles som til gunst for den som har anket og får verdien 1. «Opphevelse» behandles i Trygderettens

årsrapporter som en avgjørelse til gunst for den ankende part, og det har også Aftenposten gjort i sine analyser. Resten av utfallene får verdien 0.

Etter å ha gjort denne jobben, kunne vi foreta de første, foreløpige beregningene av gjennomsnittlig strenghet pr. dommer.

Denne utregningen er egentlig veldig enkel. For hver dommer ser man hvor mange medhold og avslag han har gitt, og regner et snitt ut i fra det.

For eksempel vil en dommer med 40 medhold og 90 avslag, få en andel medhold på 30,7 prosent (40/130).

De første analysene ble gjort i R og var lovende. De viste tydelige sprik mellom de strengeste og mest liberale dommerne. Konklusjonen var at dette var en sak det var verd å gå videre på. Datasettet hadde imidlertid flere betydelige feil og mangler som vi måtte rette opp i før vi kunne gå i gang med de formelle, endelige analysene.

Opprydning

På dette tidspunktet ble også Fredrik Hager-Thoresen koblet på, og det ble et prosjekt vi jobbet med på heltid og deltid i 2-3 uker.

Datasettet ble gjennomgått for å få rensket ut feiloppføringer og for å finne mangler.

For raskt å få oversikt over dataene importerte vi datasettet med alle dommene fra Trygderetten til en relasjonsdatabase (MySQL) og identifiserte hver enkelt dommer basert på dommerkoden oppført i hver ankesak.

Datasettet fra Trygderetten inneholdt ikke fullt navn på dommerne, kun koder basert på initialer. På trygderetten.no ligger imidlertid mange av dommene ute som PDF-er og disse inneholder dommernes fulle navn. Ved å bruke ankenummeret fra databasen til å søke opp de faktiske dommene på trygderetten.no, kunne vi finne ut hvem som skjulte seg bak de forskjellige kodene og hvilken stilling de hadde (rettsfullmektig, attføringskyndig eller medisinsk kyndig). Dette var viktig ikke bare for å finne ut hvem dommerne var, men også for å se om det var feilkodinger som måtte rettes.

Det ble derfor utviklet en scraper som skulle hente ut og dobbeltsjekke de fulle navnene på dommerne, men grunnet mangler i søkefunksjonaliteten på trygderetten.no, måtte deler av denne prosessen gjøres manuelt. Det var store variasjoner mellom hvordan saksrapporter kunne søkes opp på nettsiden, og vi oppdaget også mange hull i søkeresultatene på nettsiden.

Figur 1 Eksempel på dom fra Trygderetten

Vi oppdaget snart at det fantes en del duplikate oppføringer av dommerne, for eksempel viste "NN" seg også å være samme dommer som NN1, NN2, og NN3. Hadde vi ikke gjort opprydningen i datasettet, ville denne koden telt som tre forskjellige dommere istedenfor én.

Vi fant også flere tilfeller av det motsatte, altså at to forskjellige dommere skjulte seg bak én og samme kode.

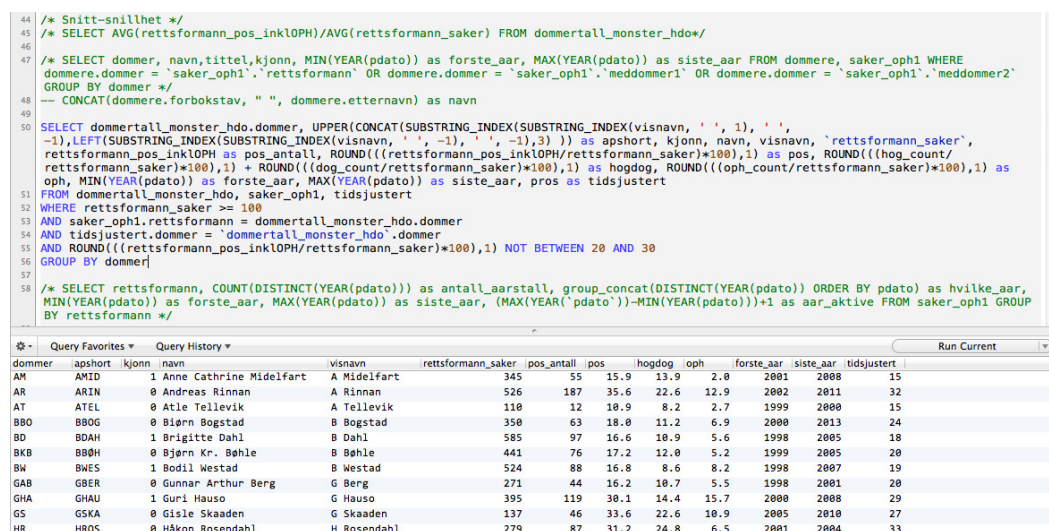
Etter flere verifiseringsrunder for å forsikre oss om at alle dommerne var samme person, slo vi sammen identiske oppføringer. Vi oppførte også kjønn, tittel og aktiv tidsperiode for når de fungerte som rettsformenn ved å finne eldste og nyeste oppføring for personen.

Det ble så opprettet en ny tabell med dommerinformasjon i en relasjonsdatabase (MySQL).

Koblingen (primærnøkkelen) mellom tabellen trygderettssaker og rettsformenn ble definert til å være navnekode.

159 av dommene i datasettet manglet også resultatkode. Etter en manuell gjennomgang av dommer basert på pdf-ene som ligger ute på Trygderettens nettside ble det lagt inn resultatkode i 101 av dommene. De resterende dommene, som det var umulig å finne resultatkode for, ble fjernet fra datasettet. Det ser ikke ut til å være noen systematikk i hvilke dommer som manglet resultatkode og de utgjør uansett en svært liten del av det totale datasettet.

Totalt hadde det opprinnelige datasettet 125 ulike koder for administratorer (rettsformenn), mens det endelige datasettet inneholdt 112 administratorer og totalt 26.430 dommer.

Figur 2 skjermdump fra utregningene i MySQL

Formelle analyser

Vi kunne så begynne å gjøre de statistiske analysene av datamaterialet. I dette arbeidet brukte vi MySQL, statistikkverktøyet R og Excel.

Det første steget var å regne ut hvor stor andel medhold hver enkelt dommer hadde gitt i gjennomsnitt i perioden.

Resultatene viste et sprik fra 0 prosent medhold til 80 prosent medhold når alle dommere var med, men dette tallet sier veldig lite ettersom noen dommere bare hadde hatt én eller to saker.

Dersom den nedre grensen ble satt ved 30 dommer, gikk spriket fra 4 prosent medhold hos den strengeste til 56 prosent medhold hos den mest liberale.

På dette tidspunktet hadde vi imidlertid ennå ikke tatt stilling til hvor mange dommer som skulle være minimumsgrensen for å bli inkludert i saken. Dette var en av de interessante spørsmålene i saken som omhandlet både statistisk metode og journalistisk etikk (se diskusjon om dette på side 14).

Kilder: Forskere som djevler

Fordi metoden vår var statistikkting og bød på flere helt nye utfordringer for oss som journalister, valgte vi å gå utenfor huset for å finne personer som kunne være djevelens advokat. Gjennom hele arbeidet hadde vi derfor kontakt med forskere fra flere ulike fagmiljøer i Norge for å forsikre oss om at metoden holdt vann og at vi var på rett spor.

Forskerne vi hadde tettest kontakt med var Magne Mogstad ved Universitetet i Chicago, Andreas Kostøl ved Statistisk sentralbyrå og Simen Markussen ved Frischsenteret, men saken ble også presentert og kort drøftet med Mari Rege (professor ved Universitetet i Stavanger) og Kjell Vaage (professor ved Universitetet i Bergen).

I tillegg til disse forskerne var også trygderettsadvokater viktige kilder i saken, både for å forstå hvordan Trygderetten fungerte, men også for å luften ideer og drøfte metodikk. Tettest kontakt hadde vi med Anne-Gry Rønning-Aaby i Fagforbundet.

Justere for forskjeller over tid

Et av de viktigste innspillene fra forskerne var at reformer og andre hendelser kan ha endret sakssammensetningen over tid – særlig når vi ser på en så lang tidsperiode som 1998 til 2013.

Dermed er det ikke sikkert at en dommer som dømte sent i perioden er direkte sammenlignbar med en dommer som dømte tidlig i perioden. I verste fall kunne det hende at alle dommerforskjellene vi hadde funnet, skyldtes ulike tidsperioder og ikke ulike personlige vurderinger.

Dette var noe fagmiljøene ville kunne kritisere oss for og som potensielt kunne få hele saken til å falle. Konklusjonen ble derfor at vi måtte gjennomføre en statistisk undersøkelse hvor vi justerte for dette.

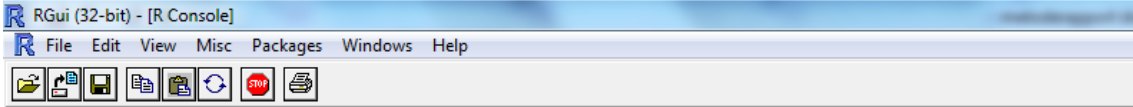
Metoden alle forskerne pekte er regresjonsanalyse med «tidsfaste effekter» og er mye brukt i akademia, men komplisert å forklare for leserne.

I praksis innebærer metoden at dommerne sammenlignes med andre dommere i samme år når det skal vurderes hvorvidt de er strenge eller liberale.

Etter denne justeringen vil for eksempel en dommer som ga 15 prosent medhold i et år hvor dette var gjennomsnittet for hele dommerstanden, komme helt likt ut med en dommer som ga 25 prosent medhold i et år hvor det var gjennomsnittet for hele dommerstanden.

Forskjellen i prosentpoeng mellom to dommere som dømte i samme periode, vil altså være den samme både før og etter justeringen.

I dette arbeidet brukte vi regresjonsanalyse i dataprogrammet R. Kunnskap om den statistiske metoden hadde vi fra skolebenken, men vi måtte lære oss programmet og de nødvendige kodene⁴. Her brukte vi forskjellige netttfora for R-brukere til å orientere oss.


```
Call:
lm(formula = res ~ aarsdummy + dommerkode)

Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-0.82226 -0.26914 -0.19702 -0.06858  0.96126

Coefficients: (2 not defined because of singularities)
              Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)    0.430358   0.130222   3.305 0.000952 ***
aarsdummy(Intercept)      NA           NA      NA      NA
aarsdummyaar.f1999    -0.035748   0.013458  -2.656 0.007907 **
aarsdummyaar.f2000    -0.076772   0.013697  -5.605 2.10e-08 ***
aarsdummyaar.f2001    -0.068924   0.014242  -4.840 1.31e-06 ***
aarsdummyaar.f2002    -0.012607   0.014787  -0.853 0.393907
aarsdummyaar.f2003    -0.028762   0.014699  -1.957 0.050384 .
aarsdummyaar.f2004     0.013725   0.014871   0.923 0.356029
aarsdummyaar.f2005     0.100696   0.016715   6.024 1.72e-09 ***
aarsdummyaar.f2006     0.056037   0.017242   3.250 0.001155 **
aarsdummyaar.f2007     0.037598   0.018257   2.059 0.039463 *
aarsdummyaar.f2008     0.059925   0.019506   3.072 0.002128 **
aarsdummyaar.f2009     0.076601   0.022068   3.471 0.000519 ***
aarsdummyaar.f2010     0.017269   0.024140   0.715 0.474388
aarsdummyaar.f2011     0.036519   0.025195   1.449 0.147214
aarsdummyaar.f2012     0.004484   0.029105   0.154 0.877567
aarsdummyaar.f2013     0.035446   0.030725   1.154 0.248647
dommerkode(Intercept)      NA           NA      NA      NA
dommerkodedommer.fACB    -0.000727   0.167584  -0.004 0.996539
dommerkodedommer.fACM    -0.196748   0.131465  -1.497 0.134512
dommerkodedommer.fAD     -0.103241   0.182904  -0.564 0.572448
dommerkodedommer.fAF     -0.169340   0.143884  -1.177 0.239238
dommerkodedommer.fAGL    -0.153761   0.145764  -1.055 0.291498
dommerkodedommer.fAJ     -0.131054   0.130759  -1.002 0.316227
```

Figur 3 - skjermdump fra datakjøring i R

Denne statistiske justeringen krympet inn spriket mellom de strengeste og de mest liberale dommerne noe, men vi så at resultatene i de store og det hele holdt seg godt.

For dommere med mer enn 30 dommer var spriket fra 7 prosent medhold til 54 prosent medhold etter justeringen. Dette gjorde oss mye sikrere på at vi hadde en god sak.

Det ble klart for oss at for å gjøre dataene så transparente som mulig, måtte vi gi leserne mulighet til å se data både med og uten tidsjustering.

Forskjeller mellom kjønn?

Ettersom vi hadde fått laget data som også dekket dommernes kjønn gjorde vi en sjekk av om det var noen forskjeller på hvordan mannlige og kvinnelige dommere dømmer.

⁴ Formelt brukte vi OLS-regresjonsanalyse i R til å gjøre disse analysene og la inn en dummyvariabel for hvert år slik at de årsspesifikke faste effektene ble tatt ut. Se vedlegg for data fra regressjonsanalysen.

Resultatene viste at det var statistisk signifikante forskjeller på kvinner og menn, og at kvinnene har dømt litt strengere enn menn i perioden.

Mens menn («intercept» i tabellen under) ga medhold i 24,92 prosent av sakene, ga kvinnelige dommere («intercept» + «kjønn» i tabellen under) medhold i 22,99 prosent av sakene de behandlet.

Dette poenget tok vi med som en notis i saken, men vi vurderte det som lite interessant sammenlignet med de store forskjellene mellom strenge og liberale dommere og de grunnleggende rettssikkerhetsspørsmålene vi ønsket å belyse.

```
Call:
lm(formula = res ~ kjonn + aarsdummy)

Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-0.3630 -0.2633 -0.2080 -0.1477  0.8523

Coefficients: (1 not defined because of singularities)
              Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)  0.249243   0.010873  22.924 < 2e-16 ***
kjonn        -0.019392   0.005320  -3.645 0.000268 ***
aarsdummy(Intercept) NA          NA      NA      NA
aarsdummyaar.f1999 -0.041253   0.013288  -3.105 0.001907 **
aarsdummyaar.f2000 -0.082106   0.013249  -6.197 5.83e-10 ***
aarsdummyaar.f2001 -0.058759   0.013149  -4.469 7.90e-06 ***
aarsdummyaar.f2002  0.011030   0.013436   0.821 0.411725
aarsdummyaar.f2003 -0.005559   0.013204  -0.421 0.673742
aarsdummyaar.f2004  0.033429   0.013383   2.498 0.012503 *
aarsdummyaar.f2005  0.113715   0.015269   7.448 9.80e-14 ***
aarsdummyaar.f2006  0.075878   0.015652   4.848 1.25e-06 ***
aarsdummyaar.f2007  0.061000   0.016440   3.710 0.000207 ***
aarsdummyaar.f2008  0.085869   0.017207   4.990 6.07e-07 ***
aarsdummyaar.f2009  0.094137   0.020145   4.673 2.98e-06 ***
aarsdummyaar.f2010  0.034382   0.020892   1.646 0.099838 .
aarsdummyaar.f2011  0.049966   0.021876   2.284 0.022377 *
aarsdummyaar.f2012  0.040381   0.025671   1.573 0.115721
aarsdummyaar.f2013  0.075597   0.026064   2.900 0.003729 **
---
```

Sjekk for robusthet:

I forbindelse med datakjøringene gjorde vi en rekke ulike analyser for å se om resultatene holdt seg når vi gjorde endringer i metodikk og utvalg.

Blant annet sjekket vi hvor stort spriket ble dersom vi kun så på uføresaker knyttet til hensiktsmessig attføring eller tok ut spesielle paragrafer som ikke gikk direkte på spørsmål om personene skulle få trygd eller ikke, for eksempel saker om uføretidspunkt.

Konklusjonen var at slike endringer ikke var av vesentlig betydning for størrelsen på spriket. Noen av disse testene er vedlagt rapportens vedlegg.

Da saken ble publisert laget vi en egen detaljert metodeforklaring på nett for lesere som var interessert å se oss i kortene.

Detaljer fra robusthetsjekkene ble ikke nevnt i hovedsaken, men var ment som å være en sikkerhet for oss og noe vi kunne vise til dersom vi fikk spørsmål om dette.

Viktige spørsmål før publisering – etikk og presentasjon

Før publiseringen av saken var det flere viktige spørsmål relatert til etikk, statistikk og presentasjon som måtte avklares.

Identifisering:

Det første gikk på om vi skulle bruke dommernes navn, som vi hadde fått tak i takket være scrapingen av dommene på Trygderettens nettside.

De viktigste argumentene mot å bruke navn var at hovedformålet med saken var å belyse betydningen av dommernes holdninger og skjønn, ikke å henge ut enkeltpersoner, og at dette kunne stjele all oppmerksomheten. I tillegg kunne enkelte dommere, særlig de i den strengeste enden av skalaen, få ubehagelige opplevelser ved at de ble kontaktet av folk som tidligere hadde fått avslag på søknaden sin av dem.

Argumentene for å bruke navn var at dommerne besitter mye makt over enkeltskjebner, at all informasjon som vi bygger saken på er offentlig kjent, og at det vil være lettere for lesere og dommere å ettergå dataanalysen vår dersom vi trykker navn.

Etter flere diskusjoner bestemte oss for å bruke dommernes fulle navn i databasen og i den grafiske fremstillingen i papiravisen, men at ingen enkeltpersoner skulle «henges ut» i teksten.

Vi avgjorde også at vi måtte ringe rundt til så mange av dommerne som mulig før publisering – med særlig fokus på de som lå i randsonene av skalaen. Dette gjorde vi for å forberede dem på at saken kom, men også for å sjekke at utregningene og dataene våre stemte overens med deres eget inntrykk. Dersom noen dommere satt på viktig informasjon for saken og vi ikke hadde tatt denne runden, ville vi med rette kunne blitt kritisert for ikke å ha gjort et godt nok kildearbeid.

Totalt ble rundt 30 dommere ringt opp av Aftenposten, men mange flere visste om saken fordi Trygderetten selv hadde gitt informasjon om den til de som fortsatt jobber der.

De fleste fantes i telefonkatalogen, men vi brukte også folkeregisteret til å finne folk som hadde skiftet navn. Her fikk vi også slått fast at enkelte av dommerne var døde.

Det dommerne sa i telefonsamtalene dannet også grunnlaget for oppfølgersaken. Der fikk vi tre tidligere dommere fra ulike deler av skalaen til å stå frem og fortelle om vurderingene de gjorde. I saken forteller de at de tror politisk grunnsyn spiller en viktig rolle i å forklare hvorfor det er så store dommerforskjeller.

Tilfeldig tildeling:

Det at vi ringte 30 dommere ga oss også en unik mulighet til å dobbeltsjekke at det grunnleggende prinsippet med tilfeldig tildeling av saker holdt. Dette måtte vi være helt sikre på før vi trykket saken.

Fra før hadde vi to gode kilder på dette:

- 1) Trygderettens leder.
- 2) Forskning fra Kostøl og Mogstad der de ikke finner noen sammenheng mellom sakenes innhold og hvem som er dommer i saken (for den tidsperioden de hadde undersøkt).

Alle unntatt én av de 30 dommerne som Aftenposten snakket med, bekreftet at de ikke hadde noen innvirkning på hvilke saker de fikk.

Én dommer hadde imidlertid hatt spesialoppgaver. Dette ble også bekreftet av ledelsen i Trygderetten. Denne dommeren ble derfor tatt ut av det endelige datasettet, men vi påpekte hva som hadde blitt gjort med en fotnote under tabellen i papirsaken, slik at ingen ville kunne beskyldes oss for å manipulere data.

Antall dommer:

Hvor den nedre grensen går for at man kan anta at en dommer har hatt et «representativt» utvalg saker, er det ikke noe enkelt svar på. Det totale antallet saker pr. dommer varierte fra 1 til 1178 i datasettet. Her var det både statistiske og etiske vurderinger inne i bildet.

Vi vurderte et minimum på 30 og 50 saker og kunne trolig forsvart dette statistisk. Men ettersom vi hadde valgt å identifisere dommerne, gikk vi til slutt for en grense på minst 100 saker. Da er argumentet om at de har hatt vesentlig innflytelse over enkeltskjebner betydelig sterkere. Samtidig er sannsynligheten mye mindre for at tilfeldige skjevheter i hvilke saker en dommer har vært borti, kan forklare at han har en andel medhold som avviker fra snittet.

I disse vurderingene gjorde vi også formelle statistiske analyser for å dobbeltsjekke at de strengeste og mest liberale dommerne er statistisk signifikant forskjellige fra hverandre. Dette viste analysene tydelig at de var⁵.

Tilsvar fra Trygderetten:

Trygderetten visste om saken helt siden august, da de var behjelpelige med å gi oss tall og bakgrunnsinformasjon om domstolen, og vi holdt løpende kontakt gjennom høsten.

Før saken skulle i trykken hadde Trygderetten ulike innsigelser:

1. De var kritiske til at vi hadde hentet ut navn på dommerne og ville trykke dem i avisen. En av innsigelsene var blant annet at det kunne forekomme feil i datasettet, både fordi bakgrunns materialet var av varierende kvalitet og på grunn av våre egne analyser. Vi mente på vår side at vi hadde god grunn til å stole på dataene. Vi hadde gjort en grundig jobb med å rydde i datasettet, kjørt analysene flere ganger for å unngå feil og vi hadde snakket med 30 dommere uten at noen hadde særlige innsigelser på den utregnede prosentandelen medhold. I tillegg hadde Trygderetten fått oversendt hele datamaterialet over en uke før publiseringen av saken. I ettertid har ingen heller påpekt feil i det presenterte datamaterialet.
2. En annen innsigelse var at mange personer som hadde tapt hos strenge dommere, ville kunne bli misledet til å tro at de burde ha vunnet frem og fått uføretrygd. Dette var vi klar over at det var en risiko for, men i saken kommer det tydelig frem at de aller fleste avgjørelser i Trygderetten ender med avslag, uavhengig av dommer (de mest liberale har andel medhold på 40 prosent). Dessuten viser Aftenpostens resultater nettopp at noen av de som fikk avslag av strenge dommere, ville fått medhold dersom de hadde blitt tildelt en mer liberal dommer. Derfor ville vi ikke legge inn en slik «disclaimer».

⁵ Her gjorde vi flere ting, blant annet beregnet vi standardfeilen for hver dommer (for en binominal fordelt variabel) og gjorde noen enkle forsøk med bootstrapping i Excel.

3. Et tredje problem gjaldt tidsjusteringen. Trygderetten var hele tiden klar på at det hadde skjedd en endring i sakssammensetningen gjennom perioden og at man måtte ta høyde for dette. Det samme gjorde forskerne, og vi brukte den metoden de anbefalte og mener den justerer for nettopp dette problemet. Problemet vårt er at metoden er vanskelig å enkelt forklare, og vi slet med å overbevise Trygderetten om at vi hadde klart å justere for reformer og endring i sakssammensetningen. Til slutt valgte vi å skrive i tilsvaret at Trygderetten er kritisk til metoden Aftenposten har brukt for å justere for at innholdet og sakene har endret seg over tid. Dette var ikke optimalt, men å droppe og ta med tidsjusteringen, var heller ingen løsning.

Presentasjon:

På nett ønsket vi å lage en presentasjon av dataene som var så transparent som mulig. Derfor laget vi en visualisert fremstilling av resultatene med D3/Javascript.

Vi valgte å presentere dommerne og deres grad av strenghet i et søylediagram, sortert fra strengest (4%) til mest liberal (40%).

Ved å trykke på – eller holde muspekeren over en dommersøyle – fikk man også se hvor mange av medholdene som var av typen «omgjøring» og hvor mange som var av typen «oppheving».

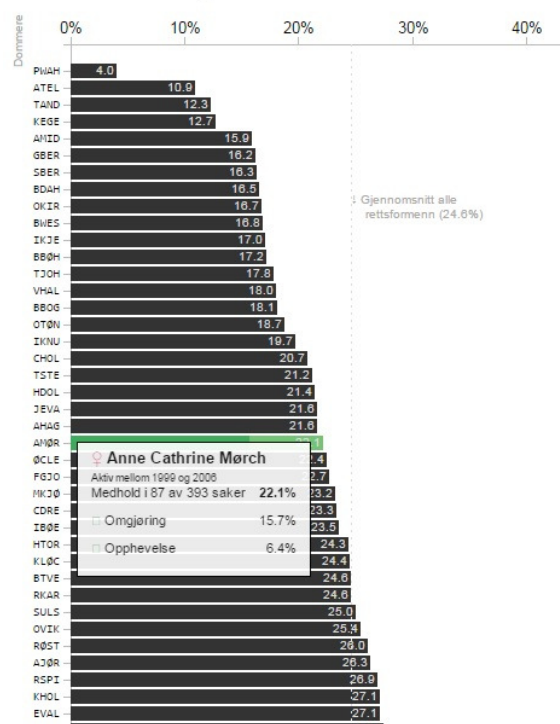
Vi endte opp med to dimensjoner i presentasjonen. Leserne kunne enten få se de dommerne som lå på topp- og bunn på listen eller alle dommere. I tillegg kunne de velge mellom tidsjusterte tall og de faktiske observerte tallene⁶.

På nett laget vi også en mer tabloid fremstilling av resultatene i form av en trygderulett hvor leserne selv kunne spinne hjulet og se hvilken dommer de fikk. Her kom det tydelig frem hvor stor forskjell det kan være for den enkelte å få en liberal eller streng dommer.

De endelige resultatene som ble presentert for leserne, der kun rettsformenn med minst 100 dommer var med, viser et sprik mellom de strengeste og mest liberale dommerne på rundt 30 prosentpoeng (10% til 40%). For de tidsjusterte tallene er spriket på rundt 25 prosentpoeng (15% til 40%).

Slik dommer trygdedommerne i uføresaker

Grafen viser prosentandelen av administratorens saker som ble avgjort til fordel for personen som anket. Kun dommere med minst 100 dommer listes ut. Dataene dekker 26.400 dommer avsagt i tidsrommet 1998-2013.

⁶ Opprinnelig kunne man filtrere grafen med ytterligere parametre (minimum antall dommer), men vi valgte å redusere kompleksiteten i grafikken for å gjøre det mer intuitivt.

Konklusjonen

Aftenposten har satt rettssikkerhet og likebehandling i trygdesystemet på dagsordenen i Norge.

Vi har vist tydelig for hele offentligheten hvor store forskjeller det er i dømmingen i uføresaker i Norges viktigste trygdedomstol.

Ved å bruke statistiske forskningsmetoder og dataanalyse har vi på en helt ny måte demonstrert at skjønn og personlig verdisyn hos personer som behandler saker i trygdesystemet, har stor betydning for utfallet av sakene.

Et tett samarbeid med forskere har gjort saken vanskelig å angripe og bidratt til at diskusjonene i ettertid har kunnet dreie seg om temaene vi har tatt opp og ikke metoden som er blitt brukt.

Aftenposten vil fortsette å følge opp saken i 2015.

Vedlegg:

Resultater alle dommere:

Andel medhold observerte data	Andel medhold tidsjusterte data	Dommer- kode(anynom)	Antall dommer
0 %	-7 %	q	1
4 %	11 %	w	100
9 %	10 %	e	22
10 %	14 %	r	526
11 %	15 %	t	110
12 %	8 %	y	17
12 %	15 %	u	292
13 %	17 %	i	220
15 %	7 %	o	33
16 %	15 %	p	345
16 %	20 %	å	271
16 %	20 %	a	234
17 %	18 %	s	585
17 %	18 %	d	403
17 %	13 %	f	24
17 %	14 %	g	30
17 %	16 %	h	6
17 %	8 %	j	12
17 %	19 %	k	524
17 %	21 %	l	206
17 %	20 %	ø	441
18 %	19 %	æ	576
18 %	19 %	z	473
18 %	24 %	x	350
18 %	15 %	c	55
19 %	16 %	v	16
19 %	19 %	b	671
20 %	18 %	n	396
21 %	21 %	m	621
21 %	16 %	qq	80
21 %	25 %	ww	249
21 %	25 %	ee	272
21 %	17 %	rr	14

22 %	22 %	tt	347
22 %	22 %	yy	1178
22 %	15 %	uu	64
22 %	17 %	ii	32
22 %	23 %	oo	393
22 %	16 %	pp	45
22 %	26 %	åå	197
23 %	23 %	aa	1026
23 %	19 %	ss	39
23 %	23 %	dd	586
23 %	20 %	ff	344
24 %	21 %	gg	17
24 %	26 %	hh	187
24 %	26 %	jj	358
24 %	21 %	kk	237
25 %	20 %	ll	53
25 %	23 %	øø	537
25 %	17 %	ææ	203
25 %	19 %	zz	16
25 %	22 %	xx	20
25 %	22 %	cc	28
25 %	26 %	vv	859
25 %	25 %	bb	689
26 %	22 %	nn	43
26 %	23 %	mm	62
26 %	21 %	qqq	123
26 %	20 %	www	61
26 %	29 %	eee	698
27 %	21 %	rrr	82
27 %	30 %	ttt	375
27 %	28 %	yyy	1046
27 %	28 %	uuu	184
27 %	27 %	iii	650
28 %	23 %	ooo	36
28 %	25 %	ppp	43
28 %	20 %	ååå	68
28 %	27 %	aaa	668
28 %	27 %	sss	287
29 %	26 %	ddd	17

30 %	32 %	fff	406
30 %	30 %	ggg	229
30 %	25 %	hhh	249
30 %	25 %	jjj	57
30 %	29 %	kkk	395
30 %	25 %	lll	46
31 %	26 %	øøø	59
31 %	24 %	æææ	85
31 %	29 %	zzz	534
31 %	28 %	xxx	45
31 %	33 %	ccc	279
32 %	26 %	vvv	63
32 %	29 %	bbb	269
32 %	29 %	nnn	34
33 %	26 %	mmm	181
33 %	29 %	qqqq	9
33 %	27 %	www	42
33 %	29 %	rrrrr	75
34 %	27 %	tttt	137
34 %	31 %	yyyy	29
35 %	31 %	uuuu	49
35 %	40 %	iii	256
35 %	34 %	oooo	228
35 %	29 %	pppp	105
36 %	32 %	åååå	526
36 %	32 %	aaaa	11
37 %	36 %	ssss	792
38 %	34 %	dddd	45
38 %	31 %	ffff	50
38 %	35 %	gggg	13
38 %	34 %	hhhh	13
39 %	36 %	jjjj	809
43 %	42 %	kkkk	14
43 %	36 %	llll	106
45 %	42 %	øøøø	11
50 %	42 %	ææææ	16
50 %	48 %	zzzz	4
56 %	54 %	xxxx	32
80 %	80 %	cccc	5

Resultater regresjon i R med tidsfaste effekter:

Call:

```
lm(formula = res ~ dommerkode + aarsdummy)
```

Residuals:

Min	1Q	Median	3Q	Max
-0.82226	-0.26914	-0.19702	-0.06858	0.96126

Coefficients: (2 not defined because of singularities)

	Estimate	Std. Error	t value	Pr(> t)
(Intercept)	0.430358	0.130222	3.305	0.000952 ***
dommerkode(Intercept)	NA	NA	NA	NA
dommerkodedommer.fACB	-0.000727	0.167584	-0.004	0.996539
dommerkodedommer.fACM	-0.196748	0.131465	-1.497	0.134512
dommerkodedommer.fAD	-0.103241	0.182904	-0.564	0.572448
dommerkodedommer.fAF	-0.169340	0.143884	-1.177	0.239238
dommerkodedommer.fAGL	-0.153761	0.145764	-1.055	0.291498
dommerkodedommer.fAJ	-0.131054	0.130759	-1.002	0.316227
dommerkodedommer.fAKA	-0.340645	0.165645	-2.056	0.039746 *
dommerkodedommer.fAKM	-0.249886	0.149827	-1.668	0.095362 .
dommerkodedommer.fALA	-0.222662	0.141640	-1.572	0.115955
dommerkodedommer.fALS	-0.272468	0.141189	-1.930	0.053641 .
dommerkodedommer.fAM	-0.277558	0.131714	-2.107	0.035102 *
dommerkodedommer.fAMM	-0.160316	0.140355	-1.142	0.253375
dommerkodedommer.fAR	-0.103221	0.130985	-0.788	0.430683
dommerkodedommer.fAT	-0.269110	0.136002	-1.979	0.047858 *
dommerkodedommer.fAZL	-0.198821	0.131697	-1.510	0.131137
dommerkodedommer.fBAL	-0.172541	0.140680	-1.226	0.220030
dommerkodedommer.fBB	-0.237493	0.167930	-1.414	0.157304
dommerkodedommer.fBBO	-0.186987	0.131540	-1.422	0.155175
dommerkodedommer.fBD	-0.245662	0.130893	-1.877	0.060554 .
dommerkodedommer.fBF	-0.149537	0.132111	-1.132	0.257684
dommerkodedommer.fBKB	-0.222628	0.131275	-1.696	0.089919 .
dommerkodedommer.fBT	-0.248211	0.133129	-1.864	0.062272 .
dommerkodedommer.fBW	-0.235293	0.131028	-1.796	0.072546 .
dommerkodedommer.fCD	-0.223289	0.131750	-1.695	0.090128 .
dommerkodedommer.fCG	-0.195462	0.140963	-1.387	0.165570
dommerkodedommer.fCH	-0.130387	0.138726	-0.940	0.347284
dommerkodedommer.fCMH	-0.207953	0.130728	-1.591	0.111682
dommerkodedommer.fCV	0.057417	0.247783	0.232	0.816755
dommerkodedommer.fCW	-0.177144	0.144884	-1.223	0.221471
dommerkodedommer.fDOL	-0.177570	0.132359	-1.342	0.179746
dommerkodedommer.fEH	-0.259356	0.167086	-1.552	0.120620

dommerkodedommer.fEH98 -0.001787 0.172582 -0.010 0.991738
 dommerkodedommer.fEO -0.101988 0.131422 -0.776 0.437738
 dommerkodedommer.fEVb -0.138968 0.133622 -1.040 0.298345
 dommerkodedommer.fFG -0.189052 0.130274 -1.451 0.146740
 dommerkodedommer.fFM -0.158554 0.140376 -1.129 0.258699
 dommerkodedommer.fGAB -0.220827 0.132339 -1.669 0.095199 .
 dommerkodedommer.fGHA -0.134012 0.131456 -1.019 0.308000
 dommerkodedommer.fGS -0.150072 0.134759 -1.114 0.265446
 dommerkodedommer.fGUB -0.355180 0.149416 -2.377 0.017456 *
 dommerkodedommer.fHKL -0.198318 0.143887 -1.378 0.168126
 dommerkodedommer.fHR -0.094267 0.132203 -0.713 0.475822
 dommerkodedommer.fHRT -0.165705 0.131632 -1.259 0.208095
 dommerkodedommer.fIG -0.059313 0.136258 -0.435 0.663349
 dommerkodedommer.fIK -0.321702 0.158168 -2.034 0.041969 *
 dommerkodedommer.fIKB -0.158666 0.133456 -1.189 0.234488
 dommerkodedommer.fIKN -0.245034 0.131470 -1.864 0.062361 .
 dommerkodedommer.fING -0.211683 0.133133 -1.590 0.111844
 dommerkodedommer.fISS -0.290644 0.155073 -1.874 0.060908 .
 dommerkodedommer.fJE -0.200598 0.130204 -1.541 0.123414
 dommerkodedommer.fJHN -0.227343 0.139730 -1.627 0.103745
 dommerkodedommer.fJKK -0.142636 0.144433 -0.988 0.323378
 dommerkodedommer.fJN -0.166806 0.133580 -1.249 0.211773
 dommerkodedommer.fJR 0.114112 0.148269 0.770 0.441529
 dommerkodedommer.fJRA -0.076426 0.173755 -0.440 0.660052
 dommerkodedommer.fKAH -0.138949 0.130360 -1.066 0.286486
 dommerkodedommer.fKAR -0.251485 0.132948 -1.892 0.058555 .
 dommerkodedommer.fKARINB -0.079538 0.175145 -0.454 0.649739
 dommerkodedommer.fKEB -0.285678 0.150846 -1.894 0.058258 .
 dommerkodedommer.fKG -0.182933 0.137704 -1.328 0.184042
 dommerkodedommer.fKH -0.210476 0.164268 -1.281 0.200101
 dommerkodedommer.fKJ -0.162580 0.163994 -0.991 0.321508
 dommerkodedommer.fKL -0.211233 0.132450 -1.595 0.110767
 dommerkodedommer.fKNB -0.490284 0.443392 -1.106 0.268842
 dommerkodedommer.fKSH -0.251519 0.171200 -1.469 0.141803
 dommerkodedommer.fLB -0.081838 0.132742 -0.617 0.537554
 dommerkodedommer.fLKB -0.129922 0.136396 -0.953 0.340834
 dommerkodedommer.fLS -0.133741 0.132294 -1.011 0.312055
 dommerkodedommer.fLSL -0.272474 0.140394 -1.941 0.052295 .
 dommerkodedommer.fLYF -0.121165 0.132748 -0.913 0.361386
 dommerkodedommer.fMBS -0.225154 0.140836 -1.599 0.109900
 dommerkodedommer.fMF -0.198775 0.159201 -1.249 0.211831
 dommerkodedommer.fMG -0.129194 0.149227 -0.866 0.386633
 dommerkodedommer.fMH -0.132471 0.190881 -0.694 0.487688
 dommerkodedommer.fMK -0.195938 0.130765 -1.498 0.134040
 dommerkodedommer.fMONAHO -0.285010 0.131127 -2.174 0.029748 *
 dommerkodedommer.fMR -0.263692 0.216534 -1.218 0.223316
 dommerkodedommer.fMRK -0.082581 0.144155 -0.573 0.566741

```

dommerkodedommer.fmSE -0.112059 0.143334 -0.782 0.434337
dommerkodedommer.fNS -0.148097 0.130581 -1.134 0.256748
dommerkodedommer.fNT -0.174130 0.132507 -1.314 0.188816
dommerkodedommer.fOCM -0.114258 0.142232 -0.803 0.421795
dommerkodedommer.fOEC -0.162247 0.133263 -1.217 0.223427
dommerkodedommer.fOEH -0.063614 0.130407 -0.488 0.625685
dommerkodedommer.fOEO -0.024575 0.132485 -0.185 0.852843
dommerkodedommer.fOH -0.228385 0.145291 -1.572 0.115982
dommerkodedommer.fOK -0.247844 0.131420 -1.886 0.059319 .
dommerkodedommer.fOPL -0.211162 0.138141 -1.529 0.126377
dommerkodedommer.fOT -0.229428 0.130644 -1.756 0.079079 .
dommerkodedommer.fOV -0.169943 0.130582 -1.301 0.193123
dommerkodedommer.fPK 0.378178 0.229682 1.647 0.099667 .
dommerkodedommer.fPW -0.314842 0.136634 -2.304 0.021215 *
dommerkodedommer.fRMK -0.190943 0.130836 -1.459 0.144465
dommerkodedommer.fRN -0.061343 0.130287 -0.471 0.637765
dommerkodedommer.fROE -0.209197 0.134693 -1.553 0.120402
dommerkodedommer.fROS -0.153542 0.130650 -1.175 0.239920
dommerkodedommer.fRR -0.192660 0.148107 -1.301 0.193332
dommerkodedommer.fRS -0.127033 0.131577 -0.965 0.334319
dommerkodedommer.fSB -0.227729 0.132679 -1.716 0.086103 .
dommerkodedommer.fSBH -0.259232 0.138201 -1.876 0.060699 .
dommerkodedommer.fSE -0.203287 0.152165 -1.336 0.181574
dommerkodedommer.fSES -0.264304 0.144481 -1.829 0.067361 .
dommerkodedommer.fSH -0.340292 0.179057 -1.900 0.057383 .
dommerkodedommer.fSU -0.164411 0.130402 -1.261 0.207393
dommerkodedommer.fTES -0.177091 0.132588 -1.336 0.181675
dommerkodedommer.fTF -0.133205 0.130870 -1.018 0.308764
dommerkodedommer.fTJ -0.230112 0.130905 -1.758 0.078784 .
dommerkodedommer.fTOL -0.109233 0.150058 -0.728 0.466660
dommerkodedommer.fTOR -0.273373 0.132205 -2.068 0.038669 *
dommerkodedommer.fVHH -0.233781 0.131051 -1.784 0.074452 .
aarsdummy(Intercept) NA NA NA NA
aarsdummyaar.f1999 -0.035748 0.013458 -2.656 0.007907 **
aarsdummyaar.f2000 -0.076772 0.013697 -5.605 2.10e-08 ***
aarsdummyaar.f2001 -0.068924 0.014242 -4.840 1.31e-06 ***
aarsdummyaar.f2002 -0.012607 0.014787 -0.853 0.393907
aarsdummyaar.f2003 -0.028762 0.014699 -1.957 0.050384 .
aarsdummyaar.f2004 0.013725 0.014871 0.923 0.356029
aarsdummyaar.f2005 0.100696 0.016715 6.024 1.72e-09 ***
aarsdummyaar.f2006 0.056037 0.017242 3.250 0.001155 **
aarsdummyaar.f2007 0.037598 0.018257 2.059 0.039463 *
aarsdummyaar.f2008 0.059925 0.019506 3.072 0.002128 **
aarsdummyaar.f2009 0.076601 0.022068 3.471 0.000519 ***
aarsdummyaar.f2010 0.017269 0.024140 0.715 0.474388
aarsdummyaar.f2011 0.036519 0.025195 1.449 0.147214
aarsdummyaar.f2012 0.004484 0.029105 0.154 0.877567

```

```
aarsdummyaar.f2013    0.035446  0.030725  1.154 0.248647
```

```
---
```

```
Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1
```

```
Residual standard error: 0.4238 on 26255 degrees of freedom
```

```
Multiple R-squared:  0.03641, Adjusted R-squared:  0.03182
```

```
F-statistic: 7.937 on 125 and 26255 DF, p-value: < 2.2e-16
```

